

# Մանգրամի Էֆեսոս

## Մ Ի Խ Ն Ա Տ Ի Ի

ՈՒՄՈՒՐԸ ԲՕԼԻԹԻԳԸՅՅԵ ՎԵ ՄԻՎԱՏՏԸ ՍԱՅԻՐԷ

ՊԵՐԻՆՃԻ ՍԷՆԷ

1866 ՆՈՅԵՄԲԵՐ 24 ԲԷՆԶԵՄՊԻՆ

ՆԻՒՄԵՐՈ 208

Մանգրամի Էֆեսոսը հասնում է 6 եանի անկախ 300  
միլիարդ ֆլորինի, անկախ գրքերի, բոլոր փառաբանող տախ-  
իդիտե օլարագ, 200 զէ՝ օլուգ, այլ թը այլընդ 100 զէ՝ օլա-  
րագ, վե նիւթերի տախի 30 ար փառաբանող թըլուգ արը :

Իլանաթըն պէհեր սաթըը իլին, պի-  
րինճի տեֆատու 5, իքրինճի տեֆատու 2,  
վե իւլինճիւ վե սայիր տեֆալարու 1  
էր զուրուշ ալընճագ արը :

Մէքթուգ վե սայիրէ, Պէյ-օղլունտա տօղրու-ե-  
467 նիւթերու խանէտէ ԼԷՎԱՆԹ ՆԷՐԱԼՏ Թաղա-  
նէսինտէ, Կարապետ 8. փանտեանէ կէօնտերիլէճէ արը :

### ՀԱՎԱՏԻՍԱԹԸ ԹԵԼԷԿՐԱՖԻՍԷ

( Առանձին խմբագրութիւն )

Փարիս, 29 նոյեմ. ախշամըն սաաթ 9  
վե 45 տագըգասընտա

Նիւ-Եօրգ, 27 նոյեմ. — Ֆէնիանլար-  
տան իքի քիչինին տաճա գաթլինէ հիւքմ  
օլունմուշ տուր :

Վէրա-Գրիւգ, 1 դեկ. — Իմբէրաթօր  
Մագսիմիլիէն Մէքսիգօնա կէրի տէօնմիւշ  
տիր :

Նիւ-Եօրգ, 27 նոյեմ.

Բամուգ 541-2.

Փարիս, 29 նոյեմ. ախշամըն սաաթ 4  
վե 45 տագըգասընտա

Լօնտրատան ալընան խապէրէ կէօրէ,  
Իրլանտանա իւշ ալայ ասկէր սէվգ օլուն-  
մուշ տուր :

Թրիէսթէտէն ալընան խապէրէ կէօրէ,  
Մէքսիգա Իմբէրաթօրիչասընըն քէյֆաիլլիյի  
աղըրլաշմըշ տուր :

Մարսիլիա, 28 նոյեմ. — Թունա պուղ-  
տայը 54տէն 56եա. Աղօթ 54տէն 58է. Գա-  
րատէնիդ 54տէն 581-2ա. Բամուգ սըգը հալ-  
տէ տիր : Սէլանիք 445. Սիւրիա իրէյի, 100.  
Նիւն կէվշէք հալտէ տիր :

Լիվըրքուլ, 28 նոյ. — Իզմիր Բամուգու 44.  
Իսհամը Ումումիյե :

Փարիս, 29 նոյ. 55. 55-50.

Լօնտրա, 29 նոյեմ. 551-8. 55.

Փարիս, 2 դեկ. սապահըն սաաթ 9 վե  
55 տագըգասընտա

Գահիրէ, 27 նոյեմ. Իսմայիլ բաշա հագ-  
րէթլէրի ումումի մէճլիտին քիւշատինտէ Ի-  
րատ պուղուրսուգլարը նութգլարընտա, Մը-  
սըրըն ըվիլիյի իտարէսինին ուսուլլիյի ճէտի-  
տէյի ճարիլլէյի մուվաֆըգ գըլընմասընըն,  
միւթէվէֆա ըտէտըլէրի ազսայի մէրամա-  
ընտան պուղուրսուգլուն գիքը իլլէտիքտէն  
պաշգա, քէնտի նիլլէթի գապիլէ վե մէնպիլի  
գամրիլլէրինին իսէ տայիմա էհալինին բահաթ  
ու սէստէթի հալի հուսուլլինտէն իսպարէթ

օլա կէլիպ, վե պատէղին տախի էօյէ օլա-  
ճաղըն, վե մէպուսինի մէլլէթին, մէսալիհի  
տախիլլիյէյի միւլիմմէ միւպահասաթընա մէ-  
մուր պուղուրսուգլուն տախի պէնան իլլէ-  
միւշ տիր :

### ՀԱՎԱՏԻՍԱԹԸ ՏԱԽԻԼԻՅՅԷ

Սէրտարը Էքրէմ Էօմէր բաշա հագ-  
րէթլէրինին եագընտա իսթանպուլուս պէք-  
լէնիլտիյի, վե Շիւքրի բաշա հագրէթլէ-  
րինին Բուսճուգտան վարնանա ապտէթ-  
լէրի ախպուրը ախիլլէտէն տիր :

— Սամսունտա մէյքէտէնին պիլիթինտէն  
աթէշ չըգաղընտան, ալթմըշ գատար  
խանէ հանմըշ, վե շու աթէթտէ պիր  
գատըն իլէ պիրտէ չօճուգ թէլէֆ օլ-  
մուշ տուր :

— Հալէպտէ պիր գաշ քիշէ գօլէրա-  
եա թուլթուլմուշ իսէտէ, սօնրատան  
տէֆ օլտուղու տախի մէմուլնէն պիլ-  
տիրլիլիւ տիր :

— Բու միլլէթի բաթրիք Էֆէնտիսի  
հագրէթլէրի հէր նէ գատար իսթիֆա  
իթմիւշ իսէտէ. իսթիֆասընըն Պատը-ալի  
թարաֆընտան գապուլ օլունմուտըը հա-  
վատիստէն տիր :

— Իսլիմեատան Պուրկապա, Պօլուտան  
Գասթամոնիէ, Էանեատան Արթանա վե  
Գօնեատան Իզմիրէ գատար եհնի եօլար  
եարմագտա օլան միւհէնտիլլէր, Ումու-  
լու նութիւնէգարէթի թարաֆընտան կէ-  
րի չաղըրըպ, վե պինան ալէյս մէգքիւր  
իլլէրին իճրատը թէէլիլ գըլընմըշ տուր :

Լէվնի Հէրաւ :

— Ամէրիգա ճիւմհուրիյեթի թա-  
րաֆընտան Պիւքրէշէ պիր գօնսօլս թայ-  
եին իտիլիթտէն պաշգա, իլլիտիլլէն նէ-  
գարէն, Պէլլիւտա տախի պիր մասա-  
հաթ իլլէպար թայեիլինէ գարար վէրիլմիւշ

տիր : Վէ պու իքի գօնսօլսուգլարըն իհ-  
տասընըն եալընըգ պիր օլիթիգա նիլլէ-  
թինէ մէպիլ օլմասը թարիֆէ հաճէթ  
տէյիլ տիր :

Քիւ :

— Պրուսա ճանիպինտէն վարիտ օլան պիր  
մէքթուգ կէշէնլէրտէ իւշ Ամէրիգալը եօլ-  
ճուլարա օլան հագարէթ իտուսուսուտա,  
սապըգ Աֆիօն Գարահիսարը գատարը Ահ-  
մէտ Էֆէնտի իլէ քէնտի ըտիլլէրինին  
մուամէլէսի նէթիճէսին խապէր վիւմէք-  
տէ տիր : Մէքքիւր գաթլարըն հէրիսի-  
նին իւգէրինտէ քեամիլէն գապահաթլար  
թատիգ օլունմուշ օլմաղլէ, պիր գաշ  
կիւն գարֆընտա վէրիլլէն սիճիլին նէշը  
օլունմուշ մէմուլտէն տիր :

Ինթիմալ արը քի Ամէրիգա սէֆիթի  
հէր ճիհէթլէ էն ալըր ճէգանըն իճրա օլ-  
լունմասընը իտուա իտէճէք տիր :

Քիւ :

— Հէր նէ գատար Մըսըր պագըր ագ-  
ճէսինին Տէր-սէստէթէ կիրմէսի եաաագ  
օլունմուշ իտի իսէտէ, իլլիտիլլէն նէգա-  
րէն, կէշէնտէ 300 պին զուրուշուգ գա-  
տար կիւմիլլէքտէն գաշարըլարագ, անիտէ  
թէտապիլլէ չըգարըլմըշ տուր :

Մէպլարը մէգպուր կէրշի գարաեա  
չըգարըլտըգտան սօնրա թէվգըթ օլուն-  
մուշ իսէտէ, ըիվայէթէ նէգարէն, կիւմ-  
րիւք իտատէվէրինտէն պիրիսի, մէգ-  
քիւր ագճէյի իտիալ իտէն իլէ հէմէֆ-  
քեար պուլլունտուղունտան, տէրագապ  
ատէթտա պիր սիւրիւ համալ իլէ շէհրէ  
իտիալ օլունմուշ տուր : Մէքքիւր հէմ-  
էֆքեար օլան մէմուր (տիտէպան) տէր-  
տէսթ օլունմուշ տուր : Փագաթ պիլլէ  
կէօրիլլէր քի, շու իտեանէթին էօնիւ  
ալընմասընըն էն թէէսիլլիլ եօլու շիմտիյէ  
գատար օլտուղու միւլիլլու, եալընըգ ագ-  
ճէնին եինէ Իսքէնտէրիյէէ կէօնտէրիլ-  
մէսի էմր օլունմասը օլմաեըպ, իլլա թա-



բիշոփ սէսինի իշխութիւնին զանազան , մաս-  
 քամը ձեռնադէ աւայր սէտասընա թէպտի  
 իշխանիւնը Կոստանյա , գաղափար օտարնա  
 կիթմի : Կէ պիր ազ միւտտէթ միւրու-  
 ընտէ , գաղափարնա բիշոփ սէտասը  
 կէտիկինտէ , վէ սազէնտէլէր կիւզէլ կիւզէլ  
 չալապ , զեհատէ՞ Բարա ալմագ նիյէթին  
 տէն պաշգա , ազըլարընտա պէսթէ օլ-  
 մաուրընա մէպնի , պէր մուծիպի թա-  
 լիմաթ , տէր հալ ձեռնապէ ալայընա  
 մախսուս հալա իլէ թէրէնիւմազ օ-  
 լարազ , պիր միւտտէթ տէվամ իլէմիշ  
 օլտուգըրը հալտէ , յօրտուն պիր է-  
 սէրի կէօրիւլէմէմիշ օլտուգընտան , պի-  
 ըսի օտարնա կիտիպ պաղտըղընտա ,  
 պիւարէ լալտու գանյար իշխտէ պի ըուհ  
 եսթըր կէօրմիւլ օլմասըլա , տէր հալ  
 Ֆամիւսաըլա հիւքիւմէթէ իսպարը  
 քէպիւնէթ , վէ պիր թագըմ թէլաշը  
 ազիմ իլէ , պուսուս սէպէպ ու հիւքմէթի  
 թէհարրիտէ միւպատէրէթ օլուստուգըն-  
 տարտա , մասա իւզէրիտէ պուսուս  
 պիր վարադատա , տիւնեատէ էն լէզիզ  
 շէյ չալըր օլուպ , քէնտիսի , ուղղունտա  
 ձանընը Ֆէտա իթտիկի կիպի , սալիլէրի-  
 նի տախի , քէնտի էսէրինէ իթթիպա իթ-  
 մէսինն , իիթար օլուստուգըն մէսթուր  
 օլտուգընտան , մէրգըմ մուս քէնտի քէն-  
 տիսի իհրաք իլէտիկի անյալըմիշ օլտու-  
 գըն զազէթալարտա կէօրիւլմիւլ տիւր ,  
 Թաթլէի Թէնէլէ :

— Մօնտ նամ րաբա զազէթալարնա  
 տա օղուստուգընա կէօրէ , 1866 սէնէ-  
 սի հոկտ . 8 տէ , Բօմատա մատամ Բ . նին  
 պէպէմէսի մատմուսալէ ժիւլի գօլէրա-  
 տան թուրքալուստուգընտա , Բարա հոգ-  
 քէթիլէրի էլպիսէսինտէն պիր բարչատընա  
 թօղուստուգըն , վէ տնիտէ քէսպի չիթա  
 իլէմիշ տիր :

— Ալիմին պիրիսի զազէթալարը պիրէր  
 միւպէրէ , վէ պաշա եաղան միւլէլիֆ Կա-  
 թօտ մուհարրիլէրի տախի պիրէր նութգ  
 սէյլէնէլէրէ թէլալիս իթմիշ իտի . մէր-  
 գըմուսն պու թէլալիսի պիզէլէրէ կիւզէլ  
 կիօրիւսիպ , վէ Էվրօպա զազէթալարը  
 կիպի , հէնուզ հէր ճիւն պաշա վէ միւլաշա-  
 զա իշին պիր գաշ նէֆէր սահիպ մալիւմաթ  
 վէ էլիլ լիւսազաթ մուհարրիլէր ձէլպիւնէ  
 գուտրէթիմիզին միւսաատէ իտէմէյէճէկին ,  
 վէ Կալընըզ պիր Ֆիլըր վէ պիր գալէմտէն  
 չըգան թէֆէքիւր վէ միւթալատա , պիր  
 գաշ Ֆիլըր ասարը միւթէնէվիլիսը գատար  
 կիւզէլիք վէ գուլիլի ճաղիպէ պուլունա-  
 մաեաճաղը ճիւլէթիլ , միւրատ օլունան թէ-  
 լէլիլըզ վէ իսթիֆատէ տախի հասըլ օլա-  
 մաեաճաղըն րանա պիլտիկիմիզտէն , միլէ-  
 թիմիզ գալէմ սահիպէրինէ զազէթալարը միւ-  
 պէրէլին հէր մաղըթ աշըգ օլտուգըն պի-  
 եան իլէ պէրապէր , ումուսուն մէնֆաթը  
 նիյէթի խալիլիյէսիլէ քէնտի ասարը մէմ-  
 տուհէլէրին իրաւէ հիւմէթ իթմէլէրինի  
 տախի պիտտէֆաթ քէնա իթմիշ իտի :

Շու տալէթ վէ շու քէնալըզ նիլէ զաթլար  
 նէղտիւնտէ գապուլէ շաեան կէօրիւստիւկիւն-  
 տէն , նասըլ քի զազէթալարը օղուստուգըն  
 մալիւմ տիւր , պիրիքի ալտան պէրու Ման-  
 դուլմէմիզ նիլէ զաթլարըն ասարը պէրկիւ-  
 գիտէլէրին թէգիւն զըլընմագտա , վէ թէ-  
 շէքիւր ու իթթիլարընը մուծիպ օլմագ-  
 տա տիր :

Կէլէն կիւնէր ըուլի ասիւմանտէ պիր  
 չօգ ելըլարըն պիր թարաֆտան տիկէր  
 թարաֆա ուլմալարը , վէ էնիլալի ալեա-  
 մէթիլէրի մուծիպ օլմալարը , Էվրօպա էլիլ  
 նիւսուստընըն տիգաթ աղիմէլէրին տա-  
 վէթ իթմիշ օլուպ , վէ զազէթալարտա քէք  
 չօգ պաշալար օղուստուգըն իսէտէ , շու աթի-  
 տէքի պաշա էրպապը տիգաթ նէղտիւնտէ  
 քէմալի մէմուսնիլէթի պատի օլաճաղը տէր-  
 քնար օլտուգընտան , Յալոթ էֆէնտի Ար-  
 շակ նէմէլտէն թէրճէմէ իլէ թարաֆըմըզա  
 իրաւէ հիւմէթ իթմիշ օլմալարը , մա մէմ-  
 նուսնիլէ տէրճիւն միւսարաթ իտէրիլ :

« Նոյեմբեր 1ի գիշեր տեղի ունեցած  
 օղբերեւոյթին համար Վիէննայի օրագրի մը  
 մէջ հետեւեալը կը կարդանք , որոնք հետա-  
 քըքրալան րան մը ըլլալուն ուղեցինք մեր  
 տղապնոց ալ թարգմանութեամբ հաղորդել :

« Գիտութիւնը կրկին յաղթութիւն մը ը-  
 րաւ : 1855 տարւոյն նոյեմբեր 1-15ի գի-  
 շերը աստղերու անկման երեւոյթ մը տեղի  
 ունեցաւ , որու նմանը աստղային երկինք  
 խիստ քիչ անգամ մեզ կը ներկայացնէ : Նոյն  
 երեւոյթին աստղաբաններն հաշուական հե-  
 տազօտութեան գրեցին , եւ գիտութիւնը  
 երեւան հանեց որ այս օղբերեւոյթը ամեն 55  
 տարին անգամ մը պէտքէ տեղի ունենայ ,  
 որովհետեւ երկիրս ամեն 55 տարին անգամ  
 մը երկնքի մէջ զտուած մանր երկրի  
 մարմիններու այս խումբին կը մերձենայ ,  
 հետեւաբար այս տեսակ օղբերեւոյթ մը պէտք  
 էր տեղի ունենալ 1866' նոյեմբեր 1-15ին :  
 Եւ յիշուի աստղաբաններու 1855 նոյեմբեր  
 1-15ի ըրած ծանուցումը 1866 նոյեմբեր 1-  
 15ին հաստատուեցաւ :

« Այս գեղեցիկ օղբերեւոյթը զժաղդա-  
 բար երկնի ամպամածութենէն Վիէննայի մէջ  
 չը կրցաւ տեսնուիլ , բայց ուրիշ տեղեր ա-  
 լելի ըաղպաւոր կղած են , ինչպէս Գօթսնայի  
 օրագրին նոյեմբեր 2-1ի օրագիրը կը գրէ :  
 « Աստղաբաններէն հաստատուած աստղաց  
 անկման վիտալուն հոսերէկ գիշեր խաղաղ  
 օդով եւ պայծառ երկինքով յիշուի հանդի-  
 սատես կղանք , ամբողջ հինգ ժամ հաղա-  
 բար րամիւտչտիւն նետուեցան , երկար  
 պայծառ , վալլուն , կարմրագեղին , եւ մա-  
 նուշակագոյն կտորուանքներ խառն իրարու  
 ետեւէ կը տեղային , ամենքն ալ արեւելքէն  
 դէպ 'ի արեւմուտք , տեսարանը՝ դարմանա-  
 լի , գեղեցիկ , եւ աշք առնելիք բան մ'էր :  
 Աստուտուն սաստիկ փոթորիկ մը բրդաւ :

« Թայմզ օրագիրը՝ որու լուր տուողը այս  
 աստղաց թիւը 7-8000 կը կարծէ , իր ասա-  
 ջին յօդուածը բնութեան այս մեծ գործո-  
 ղութեանը յատկացուցած է , եւ հոն այս օ-  
 գերեւոյթը խիստ հրապուրիչ կերպով կը նը-  
 կարագրէ , մէտօրաները , կըսէ , կրկինքն մէջ  
 զիրար որոտցին : Երբեմն այնպէս կերեւար

որ զօրաւոր հովմը հին աստղերը իրենց  
 տեղերէն բրցնելով մթնոլորտին մէջ կը նե-  
 տէր : Մարդ կրնար կարծել որ՝ Ոլիմպիա-  
 կանը գահին վրայ նստած իր հրեղէն սուրը  
 ամբարիշտ աշխարհի մը վրայ կը շողացնէր ,  
 նոյն իսկ երկինք երբ տեղ տեղ ամպերով  
 գոցուեցաւ՝ մէտօրաները գրեթէ ամեն մի-  
 ջոցներէն կերեւային . եւ մինչեւ իսկ իրենց  
 լոյսը ամպերէն դուրս կը թափանցէր : Խիստ  
 քիչ մարդիկ կան որ ասանկ բան մը տեսած  
 ըլլան , կամ կարենան յուսալ նոյնը կրկին  
 տեսնելու :

« Յիշուի մինչեւ 1899 նոյեմբեր 1-15  
 մարդկային չըջան մը աներեւութացած ըլ-  
 լայ : »

Շուրաւր տիգաթա շաեան տըրքի , Ալ-  
 մանատա պէօլէ եիւքսէք իլիմէր , Էվրօ-  
 պանըն հէր թարաֆընտան զիւստէ իլէրու  
 կիթմիշ օլտուգընտան , Յրանաա վէ ինկիլ-  
 թէրրա զազէթալարը , վազըթ վազըթ պու  
 ալեամէթիլէր կէօրիւլմէքտէ տիր տէյէրէք  
 կէլիպ կիթտիլէրի թագտիրտէ , Ալմանա-  
 լըլար իսէ , պուստան 55 սէնէ էվլէլ մէգ-  
 քիւր ալեամէթի սէմալիլէնին հիսապընը  
 պուլմուշ , վէ օլ վազըթ իլան իթմիշ օլ-  
 տուգընտը , վէ մէգքիւր ալեամէթին հէր  
 55 սէնէտէ պիր տէֆա վուգու պուլաճաղը-  
 նը խապէր վիրմէքտէ տիրէր :

— Ինկիլթէրրա զալալիպ նէվին-  
 տէն հալ վէ թապիլթալարն էմալի չօգ  
 տէֆա զազէթալարտա օղուստուգըն օլուպ ,  
 վէ շու եէնի պիր վուգուաթ տախի տյ-  
 նի գապիլտէն պուլաճաղընտան պէ-  
 եան իտէրիլ :

Պու կիւնէրտէ Մանչէսթըրտէ սա-  
 հիպ սէրվէթին պիրիսի էվլինի եիւզիւ-  
 նիւ թամիր իթտիրթ մէք միւրատ իթտի-  
 կինտէն , թապիլթալիլէ լազըմ կէլէն իս-  
 կէլէ շաթըլմըշ իտէտէ , մէգքիւր իսկէ-  
 լէնին քէլէսթէլէրի հէյէթ ու քէնկի  
 մալ օտհիպինին կէօղիւնէ քէք չիւքիւն կէօ-  
 լիւստիւկիւնտէն , օնպէշ իիկիլմի կիւն-  
 տէն սօնրա երզըլաճաղ օլտուգընտա լաղ-  
 մէն , տահա թամիրէ պաշալթ մագտան  
 էվլէլ իսկէլէյի պէեազա պուլաթթըրմըշ  
 տըր :

— Ինկիլթէրրա գրալիլաթ հազըթթ-  
 լէրի միւթէվէֆա գէվլէրի բրէնա Ալպէր-  
 տին իքի սէնէտէն պէրու եարըմագտա  
 օլան օլմա սուրէթի իիթմամ պուլմուշ ,  
 վէ միւստիպ կէօրիւլէն մահէլէ վաղ  
 օլունմուշ իսէտէ , հէնուզ եիւզիւ աշըլ-  
 մամըշ օլուպ , սէյլէնտիկինէ նէգարէն ,  
 Մ . կլաւաթըն Բօմատան տիտէթինտէ  
 ալաճաղ , եէվմի մէղպուրտա պիւլիւք  
 չէնլիք օլաճաղ , վէ գրալիլա հաղըթթլէ-  
 լի տախի հազըր պուլաճաղ իմիշ :

Մէգքիւր սուրէթէ եիւզ պիւստէն գե-  
 եատէ Ինկիլիզ լիւրաթ սարֆ օլունտու-  
 գըն հիսապ օլունմուշ տուր :

ԱԶԳԱՅԻՆ

ՄԵՐ ԱԶԳԻՆ ԴԷՊԻ ՈՒՐ ԿԸ ՇԱՐԺԻ

Շատ դարմանալի հարցում, ըսես գուցէ ինձ, բարեկամ, միթէ չ'գիտես դու որ մաս մը 'ի Թուրքիա, մաս մը 'ի Ռուսիա եւ մաս մ'ալ 'ի Պարսկաստան անշարժ կեցած է:

Չէ, բարեկամ, այդ չենթադրեր իմ հարցումս, այլ կ'ուզէի գիտնալ թէ Հայք 'ի յառաջագիւտութեան ի՞նչ շարժում կ'ընեն:

— Բէ՛հ, միթէ չ'գիտես դու որ շարժում բառին ֆիզիկական առմամբը ժողովուրդի մը քաղաքակրթութեան մէջ առած քայլերը կ'իմացուի. ուստի եւ բնական հետեւութեամբ ալ եթէ քաղաքակրթութիւն ըսուած բանը՝ որ հասարակօրէն լուսաւորութիւն կ'անուանի, նոյն ժողովուրդին մէջ տարրացած է, շարժում ալ կ'ենթադրուի:

Սենք կրնար ուրանալ որ քաղաքակրթութիւնը եթէ տարրացած չէ այսօր մեր աղ-գին մէջ, գէթ սա ստոյգ է որ դէպ առ այն փափագ մը եւ միտում մը կայ, որովհետեւ ամեն կողմ, ամեն տեղ եւ ամեն ուրեք ջանքեր կը ջղցունին, եւ ուսեալն ու անուս, գիտունն ու ռամիկ եւ հարուստ թէ աղքատ քիչ շատ ատոր կարիքը ճանչած են. բայց եթէ չափազանցութիւն չէ ըսելը՝ բաւական կերպով գոհացուցիչ ու օրինաւոր շարժում մը չենք տեսներ:

Շատ անգամ եւ գրեթէ անդադար դրպրոց՝ լուսաւորութիւն եւ յառաջագիւտութիւն բառերը յաճախ կը յեղեղեն ամեն կարգի ու աստիճանի անձինք եւ քիչ կամ շատ կաշխատին ատոնց համար, ու բաւական ծախքեր ալ կ'ըլլան. սակայն եթէ եղած ծախքերը արդիւնքին հետ բաղդատելու ըլլանք, շատ եւ շատ աւելի է, որովհետեւ համեմատական հաշուով 5-600,000 ղուրուշ տարեկան ծախք կ'ըլլայ միայն Պոլսի դպրոցներուն համար, բայց այսչափ մեծ գումարին փոխարէն՝ տարին դոնէ 5-6 տղայ չ'եղէր դպրոցներէն քիչ շատ բաւական աղէկ դաստիարակութիւն առած:

Հետաքրքիր եւ անշուշտ ընթերցող, աւտոր պատճառն իմանալու, վասն զի իբրեւ Հայ եւ իբրեւ աղգային անհատ կը փափաքիս ազգին ընթացիցը տեղեկանալու եւ անոր վիճակին հմուտ ըլլալու, ինչու որ իրաւունքող է. ուստի մենք ալ աշխատինք համառօտ կերպով մը հաղորդել քեզ այս պատճառը:

Այն ստոյգ է թէ դպրոցը ազգի մը կազմակերպութեան ձուլարանն է, յորում պիտի ձուլին բարի քաղաքացիք, բարեկիրթ երիտասարդներ եւ ազգին օգտակար անդամներ, ուստի հարկ է որ հոն աղգային դաստիարակութեան հիմնական դրութիւն, ուսուցման պարզ եղանակ եւ կատարեալ բարեկարգութիւն ըլլայ. որովհետեւ առանց այս կարեւոր հանգամանքներուն անկարելի է որ դպրոց մը յառաջ երթայ, հետեւապէս ալ եղած ծախքերն արդիւնքին չեն պատասխաներ. վասն զի ասոնք դպրոցի մը յառաջագիւտութեան հաւասարակշիւութիւններն են:

Դպրոցի մը յառաջագիւտութեան հաւասարակշիւութիւնը պահող մարմինը իմաստուն

վարչութեան մը հանապազօրեայ վերատեսչութիւնն է, որու անմիջական տնօրէնութեանը ներքեւ պէտք է ըլլայ դպրոցին կառավարութիւնը, դասատուաց ու դասադրոց ընտրութիւնը, եւ նա ալ պատասխանատու ըլլալու է ուսումնական անձերէ բաղկացեալ հոգաբարձութեան մը՝ որով եւ ուղղակի թաղին հասարակութեան չ'մոռնանք ըսելու որ հաստատուն եկամուտն ալ դպրոցի մը յառաջագիւտութեան զլխաւոր միջոցներէն մէկն է. բաւական հարուստ եկեղեցիներ կան որ աւելորդ ծախքեր ունին, եթէ այս ծախքերը դպրոցի յառաջագիւտութեան համար խնամով մատակարարուելու ըլլան, միթէ ազգին աւելի մեծ օգուտ մը եղած չ'ըլլա՞ր: Կը յիշենք որ ասկէ հարկւոր տարի առաջ բարեյիշատակ հոգեւոյս Սիմօն կաթողիկոսը նոյն ժամանակի Պօսոյ պատրիարքին կը գրէ թէ միայն նիւթական եկեղեցւոյ պայծառութեանը միջոցով, այլ նայեցէք որ բարոյական եկեղեցին (ժողովուրդը) լուսաւորի. մէկ սկիհը եկեղեցւոյ մը համար հարկւոր տարիէն աւելի կերթայ, ուստի փոխանակ եկեղեցիներու մէջ աւելի սկիհներ աւելցնելու եւ աւելորդ ծախքեր ընելու, քիչ մ'ալ ժողովուրդին լուսաւորութեանը օգնեցէք: Աղէկ որ մենք չենք այս խօսքերուն հեղինակը:

Տարակոյս չ'կայ որ դպրոցներու մէջ այս հաւասարակշիւութիւնը կատարելապէս չ'կայ, որովհետեւ գրեթէ ամէնքն ալ մշտնջենաւոր տնօրէնի վերատեսչութենէ զուրկ են եւ որոց մատակարարութիւնը նոյնին անհաղորդ ու անզրտակ անձերու վարչութեան ներքեւ է շատ անգամ:

Դասատուաց ընտրութիւնը երբեմն ըստ բախտի է, որովհետեւ լաւ մտադրութիւն չ'ըլլար թէ դասատու ըլլող անձը իրաւ արդեօք արժանաւորութիւն ունի, թէ ոչ. իր պաշտօնին մէջ յաջողակ է, թէ ոչ. աշակերտ կրնայ հասցնել, թէ ոչ. այլ բաւական է որ վարժապետ անունը կրէ իր վրայ, քիչ շատ համբաւ ստացած եւ կուսակից ունեցած ըլլայ:

Աչքդ բաց ու գոյց եւ ահա վարժապետ համբէ, հայկաբան, գաղղիաբան, անգղիաբան, տաճկաբան, թուաբան եւ ահա ամենքն ալ բանական. բայց իրօք գիտնական կամ ուսումնական խիստ քիչ ու դուռնուրէք, որովհետեւ վարժապետներու այսչափ առատութեան մէջ խիստ սակաւաթիւ անձեր կան նոյնին արժանաւորութիւն ունեցող, եւ անոնց ալ նիւթական վիճակը ոչ լաւագոյն:

Գրեթէ ոչ ոք գիտցող կայ թէ դասատուն օրին ու ժամանակին դպրոց կուգայ, թէ ոչ, եւ թէ ի՞նչ եղանակաւ կ'աւանդէ ուսմունքն աշակերտաց. դասարանի մէջ ժամովաճառ կ'ըլլայ աշակերտաց հետ, թէ գործ կը յառաջացնէ. այլ բաւական է դպրոցի համար դասատու մը որոշուած ըլլայ եւ չաբաթը քանի մ'օր եւ մէկ քանի ժամ (եթէ ան ալ կամեալ ըլլայ) երթեալէ (թէ պէտք եւ այսօր ազգերնուս մէջ օրինաւոր դասատու խիստ քիչ ունենալնուս համար իրաւունք չունինք տրտնջելու, քանի որ վարժատու դպրոց (էջօղ նօրմալ) մը՝ վարժապետանոց չունինք, եւ ունեցած օրինաւոր

վարժապետներնուս ներկային ու ապագային ուշադրութիւն չենք մատուցաներ:

Տեսակ մը գլուխներ կան՝ որ վարժապետ եւ կամ գէթ հասարակային դպրոցէ առաջ, կղերական դպրոց մ'ունենալ կը փափաքին, առանց երբէք իյուշ ամելու թէ ամէն բանէ առաջ օրինաւոր ու բարեկարգ հասարակային նախնական դպրոց, բարձրագոյն ուսմանց գիշերօթիկ կանոնաւոր վարժարան եւ այս ամենուն համար ալ վարժատու դըպրոց հարկ է, որովհետեւ ամէն բան անկէ կախում ունի:

Ի՞նչ դարմանալի հակասութիւն, նախնական ուսմանց համար ցերեկային կանոնաւոր դպրոց մը չ'կայ դեռ, եւ ահա շլամիտ հայն ալ աղգային լուսաւորութեան արեւը (մոռցայ ծիր խաւարմանն ըսելու) կ'ողջունէ խնդութեան աղաղակներով:

Գուցէ պիտի ըսես, բարեկամ, թէ չը գիտես դու որ Հայն ամեն բանի մէջ պահասաւոր կը խորհի, պակասաւոր կը շարժի եւ զժբաղդութեամբ պակասաւոր ըլլալը շատ աղէկ չ'գիտէ. ուստի եթէ ելլես կարեկցաբար պակասաւոր ըլլան իրեն զգացնելու, ահա խոսք ախարկ մ'ուղղելով՝ զքեզ կը դատապարտէ. բայց մի վշտանար բարեկամ, ըսէ, խնդրեմ, մարդկային ազգի ո՞ր բարեբար անձ յանիրաւի չէ դատապարտուէր, ահա Սոկրատի, Կալիկոսի, Գօլոմպոսի եւ այլ ուրիշ ասոնց նման բարերարութեան նախասահմանաւ զուարթնոց աղէտալի արկածներն ըսածին չարաչուք բացատրութիւններն են:

Մեր այս հակիրճ տեսութիւնը թաղային դպրոցներու վրայ թեթեւ ակնարկութիւն մէ, բայց շատ ճշմարիտ է որ մեր դպրոցները գրեթէ ամէնքն ալ պակասաւոր դրութեամբ կ'ընթանան միշտ: Ուստի երբ թաղային դպրոցներն հակասական ու պակասաւոր դրութեան մէջ են, ապաքէն շատ դիւրին է երեւակայել թէ՛ մեր ազգը դէպի ո՞ւր կը շարժի:

Մ. Գ. Է. Է.

ԻԼԱՆԱԹ

Մտնելու մէկօրին 182 վէ 193 վէ 203 ինձի նիւսիւնէրինտէն կէրի վերէնէրէ, եէնի նիւսիւնէրիմիզաէն վերիւնէնք տիր:

Ինկիլիզ լիսանընա էյիճէ աշինա օլուպ, վէ եէնի պաշլաեանլարաւ Ձրանսըզճա վէ թալեանճա տախի տէրս վերէպիլլի պիր էր մէնի հօճա, Պէյ-օղլու ճիւլարընտա կէրէք կիւնտիւղլէրի վէ կէրէք կիճէլէրի, վէ սա-յիր մահէլլէրտէ տախի եալընըզ կիւնտիւղլէրի տէրս վիրմէքտէ օլտուղունտան, կէրէք տէրս ալմադ վէ կէրէք սայիր թէրճէմէ վէ թահրիրաթլար իթտիրմէք իսթէյէնլէրին քէնտի օտամըզա պուլուրմալարը իլան դըլընըր:

ՍԱՀԻԳ ՂԱԶԷԹԱ  
ԿԱՐԱՊԵՏ Ե. ՓԱՆՈՍԵԱՆ  
ԼԷՎԱՆԹ ՀԷՐԱԼՏԸՆ ԹԱՊԵԱՆԵՍԻՆԵԷ  
ԳԵՑ-Օ. ԼՈՒՅԱ ՏՕՂԴՈՒ ԾՈԼՏԱ, ԶՈՐՈՐԱՅ ԱՅՏՈՐԼԷԱ  
ՊԵՐՏԵՐԷՐ ԳԱՐԵՐՈՐԵԱ ՆԻՊԵՐՕ 467: